

Бесшапошникова Т.В.,
викладач кафедри фортепіано, магістр

Школьник С.Я.,
старший викладач кафедри фортепіано

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

ПРАКТИЧНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ НАВЧАННЯ НАВИКАМ ТРАНСПОНУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

***Анотація.** В статті представлені методичні рекомендації щодо навчання навичкам транспонування, які зроблені за результатами аналізу багаторічної виконавської практики авторів у якості концертмейстера та акомпаніатора, педагогічної діяльності у класі акомпанементу. Розглянуті проблеми фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва у загальноосвітній школі та музичних керівників дитячих навчальних закладів спрямовані на підвищення рівня професійної підготовки кваліфікованих виконавців музичних творів, на поглиблення їх психолого-педагогічних знань.*

***Ключові слова:** транспонування, акомпанемент, музичне мислення.*

***Аннотация.** Бесшапошникова Т.В., Школьник С.Я. Практическое и методическое значение обучения навыкам транспонирования будущих педагогов-музыкантов. В статье представлены методические рекомендации для обучения навыкам транспонирования, которые выработаны на основе анализа многолетней исполнительской практики авторов в качестве концертмейстера и аккомпаниатора, педагогической деятельности в классе акомпанемента. Рассмотренные проблемы специальной подготовки будущих учителей музыкального искусства в общеобразовательной школе и музыкальных руководителей дошкольных учебных заведений направлены на повышение уровня профессиональной подготовки квалифицированных исполнителей музыкальных произведений, на углубления их психолого-педагогических знаний.*

***Ключевые слова:** транспонирование, аккомпанемент, музыкальное мышление.*

***Annotation.** Besshapohnnikova T.V., Sholnik S.I. Practical and methodical meaning of training of transposition skills for future music teachers. Methodical recommendations to training of transposition skills are covered. These recommendations were got in the result of analysis of author's long-term performing practice as concertmaster and accompanist, pedagogical activity in a class of accompaniment. Covered problems of special training for future music teachers are directed to raising professional level of training for qualified vocal works performers, to extending their psychological-and-pedagogical knowledge.*

***Key words:** transposition, accompaniment, music thinking.*

Надійшла до редакції 17.12.2011

Постановка проблеми. Специфіка фахової діяльності педагога-музиканта у дошкільних освітніх закладах та загальноосвітніх школах передбачає професійне володіння музичним інструментом, знання методики музично-естетичного виховання дітей та підлітків, що є важливою і невід'ємною частиною їхньої духовної культури з метою формування естетичного досвіду та емоційно-ціннісного ставлення дітей до мистецтва.

Поглиблення завдань музично-естетичного виховання дітей та підлітків, посилення виховної та пізнавальної функцій музичних занять у ДОЗ та уроків музичного мистецтва у ЗОШ виявило необхідність нових вимог до змісту музично-педагогічної підготовки педагогічних кадрів.

Введені до навчальних програм дисциплін музичного циклу, а саме дисциплін «Практикум з акомпанементу», «Акомпанемент», вимоги передбачають такі види діяльності, як читання з листа та транспонування, що є невід'ємною частиною професійної діяльності музичного керівника, вчителя музичного мистецтва та організатора дитячого вокально-хорового колективу.

Беручи до уваги надзвичайну розповсюдженість такої частини професійного піанізму, як акомпанемент та практичну потребу до її теоретичного обґрунтування, **ставимо за мету** проаналізувати деякі аспекти практичного та методичного значення навчання навичкам транспонування, що є узагальненням власного багаторічного досвіду з цього питання.

Виклад основного матеріалу. В практичній роботі акомпаніатора ми маємо за потребу виконувати твори у транспонованому вигляді. Таке вміння акомпанувати є дуже зручним для співаків у випадках, коли через високу або низьку теситуру необхідно виконати музичний твір в іншій тональності.

Така необхідність може виникнути під час репетицій у випадках хворобливого стану голосових зв'язок співака. Іноді, у період вивчення нових творів, з надто напруженою теситурою, корисно спочатку вивчати їх у більш низькій тональності з метою уникнення перевтомлення голосу під час повторів. Таку доцільну пораду надавав Віардо-Гарсія у своїй вокальній школі «Час вправ». Вельми часто транспонування також використовується при супроводі хору. Переклад в іншу тональність в першу чергу може знадобитись на заняттях зі співаками-аматорами або у роботі з дитячим колективом, у якому учні-вокалісти, за своєю більшістю, не мають великого діапазону голосу, і тому деякі твори в оригінальній тональності є важкими для їх виконання.

Частіше за все ми, педагоги-музиканти, маємо нотні видання, редактори яких не враховують вікові можливості дитячих та підліткових голосів і друкують музичні твори в оригінальному викладі, тоді як неприродне підтягування голосів до професійної теситури є дуже шкідливим і у фізіологічному і у естетичному відношеннях. З іншого боку, практичне ознайомлення тих, хто навчається співу, із класичними зразками вокальної літератури відіграє вагомий виховний роль.

Визначні педагоги-вокалісти минулого, як, наприклад, Дж.Каччіні рекомендували обирати найбільш зручну тональність навіть для професійних співаків. Вважаємо, що і в нашій сучасній педагогічній практиці більша частина виконавців дотримувалась би цього доцільного засобу, якби акомпаніатори мали можливість в цьому відношенні завжди піти назустріч їх побажанням.

Транспонування для вищезазначених цілей за-всякчас використовується у рамках підвищення або зниження оригінальної тональності не більш як на терцію. Однак отримання навиків транспонування має значення не тільки з боку їх практичного використання, а також допомагає більш швидкому та точному читанню нотного тексту і в оригінальній тональності.

Ці корисні наслідки занять транспонуванням швидше за все досягаються при використанні методу інтервального переміщення. У цьому випадку і зір, і слух привчаються дуже уважно відноситись до інтервальних зв'язків між звуками, визначати кожну ноту не за її абсолютною висотою, а у співвідношенні з висотою попередньої. Ось ці умови й призводять до утворення того точного і зв'язного сприйняття нотного письма, яке у подальшому є результативним при читанні нотного тексту у його оригінальному вигляді.

Успішність занять транспонуванням, безсумнівно тісно пов'язана із систематичним тренуванням швидко групувати ноти за їх смисловим співвідношенням (мелодійним, гармонійним), а саме читання нотного тексту повинно бути одночасно і читанням музичного змісту, який має місце у цьому тексті. Для цього читання музичного тексту проводиться за музично-смисловим відокремленням, починаючи з самих простих інтонаційних мотивів, поспівок та закінчуючи музичними фразами, періодами тощо. Але при читанні нот ті смислові зв'язки, котрі у літературному тексті наочно відтворюються через використання знаків пунктуації та іншими засобами відокремлення, повинні бути з'ясовані самим піаністом.

Таке сприйняття одразу ж активізує музичне мислення та музичну пам'ять і дає поштовх творчим уявленням музиканта. Керуюча функція музичного мислення у процесі сприйняття нотного тексту є вагомим фактором для утворення слухових уявлень, найголовнішою умовою перетворення нотних знаків саме у музику.

Комплексне сприйняття інших типових зв'язків у нотному тексті (секвенційних послідовностей, руху звуків паралельними інтервалами, мелодійними та гармонійними, мелодичних утворень за типом мелізмів тощо) має позитивний вплив при опануванні навиками транспонування.

Практичну допомогу надають також типові аплікатурні положення пальців при грі акордів, завдяки яким визначення вже одного звуку акорду веде до швидкого визначення інших звуків.

Таким чином, під час гри нотного тексту у транспонованому вигляді, також як і при читанні його в оригінальному вигляді організація уваги студентів повинна проходити різноманітними засобами згідно багатообразних форм фактури тексту. Ми переконані, що процес транспонування, як і читання нотного тексту в оригінальному вигляді, є процес всебічний, потребуючий гнучкого пристосування уваги до різноманітних форм музики. Вмістити його в один якийсь засіб, в один рецепт можливо тільки абстрагуючись від реалій практичної роботи.

Взагалі раціональне розподілення навчального матеріалу для тренування за ступенем його ускладнення, а також систематичність занять з транспонування, обов'язково необхідні як для успішної роботи, так і при закріпленні попередніх навиків. Але всі ці вимоги є ефективними лиш у тому випадку, якщо сам педагог досконало володіє цими навиками, що є вагомою умовою щодо успішності навчання.

У своїй педагогічній практиці ми мали змогу спостерігати, що процес утворення слухових уявлень у новій тональності протікає як цілісний процес. Однак на початку навчання ця цілісність може зазнавати порушень: граючий виключається зі сфери нової тональності, втрачає стійкість почуття взаємозв'язку звуків. У цей час дуже важливим має місце швидке своєчасне коригування педагога, яке дасть змогу додержуватись впевненості та безперервності процесу.

На наш погляд, аналіз умов, які мають забезпечувати результативність занять, не є у повному обсязі, але перелічені умови вже є достатніми для забезпечення тих результатів навчання, які ми спостерігали протягом декількох років, а саме те, що учні за результатами тренування у цих умовах до кінця навчання мали змогу підготувати за не дуже великий термін часу твори середньої важкості у транспонованому на секунду або терцію вигляді. Слід додати, що навик транспонування, засвоєні завдяки переліченим умовам, показують достатню стійкість.

Так, за термін навчання учні з різним ступенем музичної підготовки мають здатність виконати опрацьовані твори у транспонованому вигляді і процес транспонування є результативним, не звертаючи увагу на істотне хвилювання при виступі в умовах екзамену та труднощі музичного твору. Підвищена зосередженість під час такого виду діяльності навіть допомагає уникнути сценічного хвилювання.

Отримані студентами навички транспонування допоможуть їм узгоджувати програмний матеріал до занять та уроків з дітьми згідно рівню їх вікових виконавських можливостей, що створюватиме на заняттях атмосферу творчої зацікавленості, яка є необхідною для підтримання уваги дітей, поліпшить виконавські можливості дітей під час опрацювання ними різних видів музичної діяльності, а саме виконання пісень, елементарного музикування, музичного інсценування, ритмічного й пластичного імпровізування під спів.

Вміння та навички транспонування, отримані студентами-музикантами під час занять з дисциплін «Практикум з акомпанементу», «Акомпанемент» розвинули технічні та творчі можливості майбутнього фахівця, який буде спроможним вносити корективи щодо програмного репертуару, зможе поширити добір пісенного матеріалу, звертаючи увагу на його художню цінність, виховну значимість та зацікавленість дітьми, що сприятиме більш обсяжному розкриттю навчальних тем з музичного мистецтва.

Таким чином, розширення творчих можливостей майбутнього фахівця шляхом оволодіння таким специфічним засобом практичної діяльності, як транспонування, з метою узгодження потреб і можливостей навчального процесу в ракурсі музично-естетичного виховання, дасть змогу реалізовувати основні принципи музичної педагогіки, а саме: духовний розвиток особистості засобами музичного мистецтва; зв'язок музики з життям; активізація музичного мислення; особистісно-діяльнісний підхід та визнання самобутності, самоцінності особистості.

Література:

1. Коган Г.М. У врат мастерства. Работа пианиста. 3-е изд. – М., 1969. – 116 с.
2. Назайкинский Е.О. О психологи музыкального восприятия. – М.: Музыка, 1972. – 384 с.
3. Баринбойм Л.А. За полвека. /Статьи, очерки, материалы. – Л.: Сов.композитор, 1989. – 368 с.